

rationalitet. En konklusion, som rummer spændende perspektiver for videre forskning, ikke bare i Sverige men også i Danmark, hvor embedsrang i endnu højere grad blev brugt til at tildele status i samfundet.

Gunner Lind

MORTEN A. SKYDSGAARD: Ole Bang og en brydningstid i dansk lægevidenskab. Århus 2006, Aarhus Universitetsforlag. 350 s. Ill. 348 kr.

Som på så mange andre områder er sidste halvdel af 1800-tallet også for lægevidenskab udpeget til at rumme nogle af de ændringer og brud, der for alvor markerer overgangen fra traditionelle tænke måder, strukturer og handlingsforskrifter til moderne anskuelser, der i hvert fald generelt set stadig er gældende for os i dag. Ændringer i omgangen med sygdom og sundhed kan i perioden iagttages over en bred kam. Organisatorisk finder medicinen den form, vi også kender i dag, med en professionaliseret lægestand (Den Almindelige Danske Lægeforening fylder 150 år i år), et omfattende og statsfinansieret folkesundhedsapparat, sygekassesystemet og et stadig mere udstrakt hospitalsvæsen. Alliancen mellem statsmagten og lægestanden om at sikre en sund, arbejdsdygtig og ikke-revolutionstilbøjelig befolkning til gengæld for et monopol på sygdomsbehandling til autoriserede læger bliver cementeret, og de sidste alvorlige forsøg på at liberalisere retten til at tage syge mennesker i behandling bliver afværget i 1870'erne og -80'erne, på samme tid som en grænse mellem etableret og alternativ behandling for alvor begynder at manifestere sig.

Sygdomsforståelsen og -behandlingen undergår med bakterielogien, mikroskopi og den kemiske industri en grundlæggende forvandling. Og selv om de terapeutiske resultater af mikrobiologiens indtog i lægevidenskab lod vente nogle årtier på sig – mens den moderne kirurgi, assisteret af antiseptik og effektiv bedøvelse, meget hurtigere viste sig praktisk anvendelig – er det klart, at der i slutningen af 1800-tallet fandt begivenheder sted, der har haft en lang og markant virkningshistorie.

Trods dette har medicinhistorikere måske overdrevet klarheden af det brud, der skete. Fremtrædende værker har set perioden som et farvel til et broget behandlermarked, hvor det var svært at skelne den lærde læge fra den kloge mand; til et arsenal af i bedste fald harmløse – og i værste fald livsfarlige – behandlinger; og til en sygdomsforståelse byggende på antikkens skrifter og uden mulighed eller interesse for virkelig empirisk afprøvning. De seneste 20 år har en mængde undersøgelser peget på det utilstrækkelige i sådan en udlægning af det sene 1800-tals medicinhistorie og fremvist et langt mere komplekst billede af perioden. Det er denne nuancerende tradition, Morten A. Skydsgaard sætter sig for at bringe i anvendelse for den danske medicinhistories vedkommende i sin vellykkede og læseværdige bog om en af 1800-tallets mest markante læger, professor, dr.med. Ole Bang.

Ole Bang blev læge i 1808. Hans karriere bragte ham til nogle af de højeste lægelige embeder i landet, og han fungerede som professor ved Københavns Universitet indtil få år før sin død i 1877. Han var dermed en aktiv og central person i den brydningstid i dansk lægevidenskab, Skydsgaard ønsker at undersøge de nærmere detaljer af. Bogen er imidlertid ikke en biografi i traditionel forstand. Skydsgaard giver ganske vist et detaljeret billede af Ole Bangs baggrund i en højtrangerende akademisk familie og af hans kunstneriske og litterære ambitioner, som Bang på romantisk vis forsøgte at forene med sit videnskabelige arbejde. Men målet er primært at bruge Bang som indgangsvinkel til

bedre at forstå en vigtig og foranderlig periode i danske lægevidenskabs historie. Dette analytiske greb er velkendt. Valget af Bang som prisme er imidlertid utraditionelt og spændende. Eftertiden har set hovedpersonen som eksponent for alt det, der blev forladt til fordel for det moderne. Bang er endda blevet set som en, der forhalede den moderne medicins indtog i Danmark, fordi han i kraft af sin magtfulde position kunne gennemtvinge sin egen præference for en mere traditionel sygdomsforståelse. Selv Bang kunne dog ikke modstå de nye strømningers kraft, og historieskrivningens dom har derfor været, at Bang blev en taber i kampen mellem det gamle og det moderne.

At vælge taberens perspektiv hjælper i høj grad forfatteren til at nuancere billedet af 1800-tallets brud og forandringer i medicinen. Bang viste sig, især i sine yngre år, som en energisk læge, der tog imod de nye strømninger i lægevidenskaben, men også underkastede dem et kritisk blik. Bang bragte i 1823 stetoskopet – en vigtig manifestation af den banebrydende franske patologiske anatomi – til Danmark og anvendte det i sit arbejde på Kgl. Frederiks Hospital. Men Bangs interesse for apparatet kølnedes hurtigt, primært fordi hans opmærksomhed var rettet mod terapien, hvor stetoskopet ikke var til nogen hjælp, og ikke mod de organiske årsager til sygdom. Skydsgaard gennemgår også Bangs forsøg på at anvende meteorologiske observationer til at forudsige epidemiernes hærgen over landet. Bang kom ad den vej i kontakt med nogle af de tidligste forsøg på at anvende statistik i lægevidenskabelig sammenhæng, men igen uden helhjertet at afprøve rækkevidden af denne metode. Det gjorde til gengæld Bangs yngre kollega Carl Emil Fenger, der af eftertiden er blevet set som pioneren inden for den numeriske metode i dansk lægevidenskab, og dermed som en af de klare fornyere i 1800-tallets sidste halvdel. Bangs kritiske holdning til såvel patologisk anatomi som statistik var grundet på hans fundamentale opfattelse af, at lægen først og fremmest skulle være kliniker, og at sygesengen, og ikke laboratoriet eller skrivebordet, var lægens vigtigste arbejdsplads. Eftertiden har beskyldt Bang for at modarbejde nye tiltag i medicinen, fordi de stred mod den hippokratiske sygdomslære, han var opfostret i. Men af Skydsgaards fremstilling får man i højere grad indtryk af en læge, der ikke vil slippe den enkelte patient og det særegne i hvert enkelt sygdomstilfælde af syne, og som beskylder sine yngre kolleger for at gøre netop det. Snarere end at være en dinosaur bliver Bang dermed til en person, der aktivt forsøger at videreføre det kliniske arbejde og fokuseringen på terapien i et nyt lægevidenskabeligt landskab.

Skydsgaards ærinde er dog ikke at ændre på opfattelsen af, at Ole Bangs tilgang til sygdom og sundhed led nederlag i slutningen af 1800-tallet. Men forfatteren vil gerne rehabilitere Bang på nogle punkter, fx vedrørende hans foretrukne behandlingsmetoder. Bang byggede sin terapi på de hippokratiske ideer om ubalancer i legemsvæskerne, og hans behandlinger kredsede derfor om omfordelinger og udtømmelser i form af kopsætning, åreladning og brækmidler. Eftertiden har skiftevis latterliggjort og fordømt dette behandlingsregiment, men bogen argumenterer for en mere nuanceret holdning. Skydsgaard undskylder bl.a. Bang med, at en række af behandlingerne rent faktisk kan have været virksomme, dog næppe af de årsager, Bang selv troede. Mere tankevækkende er, at Skydsgaard på baggrund af gennemgange af patientjournaler fra Frederiks Hospital kan vise, at på trods af de ændringer, der skete i sygdomsforståelsen i midten af 1800-tallet, så skete der ikke de store ændringer i terapien. De krasse behandlinger, Bang foreskrev, blev i vidt omfang videreført af hans yngre kolleger. Overgangen fra gammelt til moderne skete således for-

skelligt alt efter hvilke aspekter af medicinen, man kigger på. På nogle områder var Bang ubrugelig, på andre områder en autoritet.

Skydsgaards bog bygger på grundige kildestudier, hvor forfatteren i høj grad gør brug af sin dobbeltkompetence som læge og historiker. Den er velskrevet, og giver gennem sine eksempler på strømninger og konflikter det hidtil vigtigste bidrag til historien om udviklingen i dansk lægevidenskab i 1800-tallet. Mange af de emner, der tages op, fx den medicinske meteorologi, kunne i sig selv danne grundlag for omfattende studier, hvor det også vil være muligt at inddrage den bredere europæiske udvikling mere, end det sker i Skydsgaards fremstilling. Imidlertid er det nok i forhold til nutiden, at historien om Ole Bang er mest inspirerende. For selv om Bangs individualiserende blik på sygdom og insisteren på sygesengen som lægens fornemmeste arbejdsplads led nederlag i lægevidenskaben i slutningen af 1800-tallet, forsvandt dette syn på lægegerningen ikke. Det viste sig i mellemkrigstidens ny-hippokratiske strømninger i lægeverdenen og krav om en holistisk tilgang til sundhed og sygdom og har nok også levet videre i de alternative behandlingsformer, der tog form i selv samme periode. Og det er måske også sådan et lægeligt ideal, der i dag bliver efterspurgt af patienter på landets specialiserede og optimerede sygehuse. Så megen desto mere grund til at undersøge tabernes rolle i historien.

Søren Bak-Jensen

MERETE BØGE PEDERSEN: Prostitutionen og grundloven. Regulering af og debat om prostitution i Danmark i perioden ca. 1860-1906, København 2007, Museum Tusulanums Forlag. 325 sider. 250 kr.

Med denne ph.d.-afhandling har Merete Bøge Pedersen for alvor slået sit navn fast som landets førende ekspert i 1800-tallets prostitutionshistorie, en position, hun i år 2000 lagde grunden til med sin publicerede specialeafhandling *Den reglementerede prostitution i København, 1874-1906*. Forinden var det, i al beskedenhed, især undertegnede, som i *Byen tæmmes* fra 1998 havde behandlet denne sag, men blot som en del af andre emner vedrørende Københavns modernisering.

Som regel er det den socialhistoriske side af prostitutionen, der er blevet behandlet, men med denne afhandling søger Merete Bøge Pedersen at undersøge forholdet mellem prostitutionslovgivningen fra 1870'erne og grundlovens sikring af den personlige frihed. Den lov, som i 1874 indførte den reglementerede prostitution i Danmark, havde til hensigt at begrænse kønssygdomssmitten. Det er dog Merete Bøge Pedersens tese, at det sanitære motiv til at føre kontrol med prostitutionen aldrig helt fortrængte det moralske, altså ønsket om at sikre den offentlige orden. Hendes anden og væsentlige tese er, at lovgiverne var usikre på forståelsen af Grundloven, men ikke desto mindre var bevidst om, at den reglementerede prostitutionslovgivning indeholdt elementer, der var problematiske ud fra en grundlovsmæssig betragtning. Hun vil derfor hævde, at det danske samfund, som det kommer til udtryk ved den reglementerede prostitutionslovgivning, ikke var klar til demokrati før 50 år efter styreformens indførelse.

Med 1874-loven fik politiet bemyndigelse til at tvangsindskrive kvinder som "offentlige fruentimmere", når kvinderne tre gange var blevet advaret mod og straffet for at søge erhverv ved utugt. Derved blev prostitution til et lovligt erhverv, men samtidig et erhverv, som kvinder kunne idømmes som en straf. Som indskrevne fruentimmere skulle de gå til regelmæssig kontrol for kønssyg-